

TARİH FELSEFESİ AÇISINDAN ATATÜRK VE BAĞIMSIZLIK*

Mustafa GÜNAY**

İnsanlık tarihine baktığımızda, karşımıza çıkan, daha çok savaşlar ve mücadeleler olmaktadır. Tarihin hemen her dönemindeki mücadelelerin başında gelen ise, insanın özgürlük mücadelesidir. Rousseau şöyle demektedir: “İnsan özgür doğar. Ama dünyanın her yerinde zincire vurulmuştur.” Zincire vuran da vurulan da insandır. Ama insan zincire vurulmayı, köleleştirilmeyi kabul etmemiş, bu duruma başkaldırmaktan vazgeçmemiştir. Çünkü özgür olmak, insan olmakla özdeşdir. Ancak özgür olan insanların kendini gerçekleştirme, kendi imkanlarını ortaya koyma durumu söz konusudur. Tarihin sürekli olarak ileriye gittiğini, tarihte kesintisiz bir ilerleme olduğunu söylemek mümkün görünmüyor. Ancak yine de özgürlük kavramı açısından baktığımızda, yüzyıllar öncesinden günümüze kadar geçen zaman içinde, köleci toplumsal sistemlerden ve zihniyetlerden, bugünkü demokrasi ve insan hak ve özgürlüklerine doğru bir gelişme olduğu da açıktır. Antikçağda yalnızca bazı insanlar (soylular) özgürdür. Yurttaş kimliğine sahip olan ve toplumun yönetimine katılabilen, siyaset yapabilenler yalnızca soylulardır bu dönemde. Ama tarihin daha sonraki dönemlerinde, yani Yeniçağda, özellikle Fransız Devrimiyle birlikte yeni kavramların ve değerlerin ortaya çıkışı söz konusudur. Artık bütün insanların eşitliği ve özgürlüğü yasalarda ifadesini bulmakta ve kölelik gibi bir kurum tarihin kanlı ve karanlık sayfaları arasına karışmaktadır. İşte, bazı insanların özgür olduğu düşüncesinden bütün insanların aynı hak ve özgürlüklere sahip oldukları düşüncesine doğru bu gidiş, birdenbire olmamıştır. Bunun ardında zincirlerini kırmaya çalışan insanların ve insan topluluklarının çileli uğraşı/mücadelesi bulunmaktadır.

İnsan tarihin her döneminde özgürlüğü aramış ve bunun mücadelesini vermiştir. Bilim, sanat, edebiyat, felsefe vb. pek çok alanda insanın bu özgürlük arayışının işaretlerini ve göstergelerini bulabiliriz. Antikçağda doğan felsefe, Yeniçağda gelişen doğa bilimleri ve Aydınlanma döneminde biçimlenen yeni hukuk anlayışı ve tarih boyunca insanın ortaya koyduğu sanat eserleri özgürlük arayışının ve özleminin ifadesi durumundadır.

Ancak tarihteki bütün savaşların/mücadelelerin özgürlük adına yapılmadığını da unutmamak gerekir. Hemen her insan topluluğunun, her ulusun geçmişinde çeşitli savaşlar vardır. “Bazılarında ülkeden topraklar kopar gider bazılarında ülke toprak kazanır, sınırları genişler bazıları devletlerin sınırlarını, adlarını haritadan alıp götürür. Bunlar küçük kapsamlı dar amaçlı

* 10 Kasım 2002 tarihinde Atatürkçü Düşünce Derneği Ceyhan Şubesinde yapılan konuşmanın genişletilmiş biçimidir.

** Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi.

savaşlardır. Savaşları ulusal kurtuluş eylemine dönüştüren, o savaşların geri kalmışlığı, sömürüyü, bağımlılığı kırma, yok etme, toplumu tümüyle geliştirme, tam bağımsızlaştırma, çağdaşlaştırma ve demokratikleştirme amacıyla başlatılması ve sonuçlandırılmasıdır. 19 Mayıs 1919’da başlayan Türk bağımsızlık eylemi böyle bir savaştır”(Kartal 1993: 9). İşte bu nedenle Atatürk ve Türk Devriminin felsefe açısından, özellikle tarih felsefesi açısından da değerlendirilmesi ve yorumlanması gereklidir. Ne yazık ki felsefecilerimiz bu tarihsel olayı yeterince incelemiş değillerdir. Atatürk’ün bağımsızlık anlayışına ve bağımsızlık mücadelesine ve bunun kazanılmasıyla yol açtığı sonuçlara ve olanaklara, tarih felsefesi ve tarih bilinci açısından değinmeye çalışacağım.

İnsanın tarihsel bir varlık olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü insanın var oluşu, bütün yapıp ettikleri belli bir zaman kesitinde ve belli koşullar altında gerçekleşmektedir. Aynı şekilde insan toplulukları ve uluslar da tarih içinde varlıklarını sürdürmekte ya da tarihe karışıp ortadan kalkmaktadır. Tarihe baktığımızda bugün mevcut olmayan pek çok toplum ve ulusla ve onların kültürleriyle karşılaşırız. Üzerinde yaşadığımız topraklar, bu açıdan da oldukça zengin bir birikime sahiptir. Anadolu’ya “uygarlıkların beşiği” denilmesi boşuna değildir. Bugünümüzü anlamak için geçmişe bakmamız, bugünlere nasıl geldiğimiz bilincine varmamız gerekir. Bunu da ancak tarih bilincine dayanarak yapabiliriz. Tarihi bir masal ya da bir destan gibi okumak yerine, ona bilinçle yönelmemiz gereklidir. Konumuz bağımsızlık olduğuna göre, bu kavramı da tarih bilinciyle ele almak yerinde olur.

Bağımsızlık nedir, nasıl tanımlanmaktadır? Önce bu kavramın ne ifade ettiğine değinelim. Buna bağlı olarak da bağımsızlık kavramının doğuşu ve içerdiği diğer anlamların ne olduğu üzerinde de konuşmak yerinde olur. Çünkü bağımsızlık kavramı, tarihsel ve çok anlamlı bir kavramdır. Bağımsızlığı genel olarak şöyle tanımlamak mümkündür: Bir ülkenin başka bir ülke ya da ülkelerin yönetim ve denetimi altında olmaması. Başka bir anlamı da, bir devlet organının başka bir devlet organı ya da organlarına bağlı olmadan işlerini yürütmesidir. (Burada söz konusu olan güçler ayrılığı ilkesidir. Ama bu konumuzun dışındadır.) Bilindiği gibi, devletler hukukuna göre, bağımsızlık bir devletin dışa karşı egemenliği anlamına gelir ve tüm egemen devletlerin eşitliği ilkesine dayanır. Bu nedenle devletler hukukunda, egemen devletlere ilişkin bütün işlemlerin tek yanlı değil, iki yanlı, karşılıklı olması gerekir. Bağımsız bir devlet diğerleriyle ilişki kurmak için başka bir devletin onayını ya da iznini almak durumunda değildir. Bağımsız bir devletin diğer önemli unsurları arasında ise şunlar sayılabilir: bağımsız yönetim organları, hukuk sistemi, para sistemi ve bayrak.

Bağımsızlık kavramının önüne “tam” sıfatını getirdiğimizde, tam bağımsızlık kavramını elde ederiz. Tam bağımsızlık, bir devletin diğer bir

Tarih Felsefesi Açısından Atatürk ve Bağımsızlık

devletin egemenliği altına girmeden kendi kendini yönetmemesi, iç ve dış politikasını özgürce saptayabilmesi demektir. Tam bağımsızlık, devlet olabilmenin temel koşuludur. Ancak bir devletin tam bağımsız olması, diğer devletlerle ilişki kurmadan tek başına yaşaması, dışa kapalı olması anlamına gelmez. Hiç şüphesiz her devlet yaşamını sürdürebilmek için diğer devletlerle, siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmak durumundadır. Bir toplumda bireyler nasıl birlikte yaşıyorsa, yeryüzünde de devletler birlikte yaşamaktadır. Fakat söz konusu ilişkilerde diğer devletlere ödün(taviz) verilmemeli, ayrıcalık tanınmamalıdır. Uluslar arası hukuk kuralları, eşitlik ve karşılıklılık ilkesi egemen olmalıdır. Bu kurallara uyulmadığı, başka devletlere ya da çeşitli uluslar arası finans kuruluşlarına ayrıcalık tanındığı, ödün verildiği durumlarda tam bağımsızlığın gölgelenmesi söz konusudur. Giderek bağımlı hale gelme bile mümkün olabilir (Aslan 2001: 129).

Atatürk, “Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir” diyerek, bunlara ne kadar önem verdiğini göstermiştir. Ancak onun bu sözü aynı zamanda Türk insanının özgürlüğe ve bağımsızlığa olan yaklaşımını da ifade etmektedir. Aktarmaya çalışacağım tarihsel bir olay bunu çok anlamlı ve güzel biçimde yansıtmaktadır (Bkz:Ek 1).

Özgürlük, insan kişiliğinin, düşüncesinin, yeteneklerinin ve yaratıcılığının gelişebilmesinin temel koşuludur. İnsan ve toplum, ancak özgür bir ortamda gelişebilir. Devlet için bağımsızlık ne ise, yurttaşlar ve kişiler için de özgürlük odur.

Tam bağımsızlık Atatürkçülüğün temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Söz konusu bağımsızlık da emperyalist işgalden kurtulmakla mümkün olmuştur. Türk halkının onurlu, haysiyetli bir halk olarak yaşamasının ancak tam bağımsızlıkla sağlanabileceğini düşünen Atatürk şöyle demektedir: “Tam bağımsızlık demek, kuşkusuz siyasa, iktisat, adalet, askerlik, kültür ... gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir.”(Akt.Aslan 2001: 129) Bu nedenle Atatürk ulusal bağımsızlık savaşının yanısıra ekonomik bağımsızlık savaşı da açar ve “ülkenin bütün zenginlik kaynaklarını ulus adına elimize geçirebilmek” amacıyla “gereken tedbirleri almaya” girişir. Çünkü ona göre, “siyaset ve askerlik alanındaki zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar ekonomik kazançlarla taçlandırılmazlarsa ortaya çıkan zaferler ayakta kalamaz, tutunamazlar, az zamanda sönüp giderler.”(Akarsu 1997: 34) Tarih, bize bu duruma ilişkin çarpıcı örnekler sunmaktadır.(Bkz: Ek 2)

Bağımsızlık kavramının tarihsel ve çok anlamlı bir kavram olduğunu belirtmiştik. Tarihseldir, çünkü dünya tarihinin gidişinde önemli bir rol

Mustafa GÜNAY

oynamıştır, mazlum ülkelerin başkaldırısına zemin hazırlamıştır. Bunun yanısıra bağımsızlık kavramı yalnızca savaş alanlarındaki askeri başarıları ifade etmez. Bağımsızlık yalnızca işgal güçlerinin kovulması demek değildir. Bağımsızlık siyasal, ekonomik, askeri ve kültürel vd. alanlarda da bağımsız ve özgür olmayı ifade eder. Tarihsel açıdan bağımsızlık kavramının Erzurum Kongresinde alınan kararlarda ortaya çıktığı ve somutlaştığı saptanabilir. Alınan kararlardan bazıları hatırlamak yerinde olur:

“_Ulusal sınırlar içinde bulunan yurt parçaları bir bütündür, birbirinden ayrılamaz.

_Ulusal gücü etken ve ulusal istenci egemen kılmak temel ilkedir.

_Yabancı devletlerin güdümü ve koruyuculuğu kabul edilemez.”(Atatürk 1983: 69)

Atatürk düşünülen kurtuluş yolları arasında bir değerlendirme ve ayırım yapar. O dönemde başlıca kurtuluş yolu olarak düşünülen seçenekler şunlardır:

_İngiltere'nin koruyuculuğunu istemek

_Amerika'nın güdümünü istemek.

Atatürk'e göre, “Bu iki türlü karara varmış olanlar, Osmanlı devletinin bir bütün olarak kalmasını düşünenlerdir. Osmanlı ülkesinin ayrı ayrı devletler arasında paylaşılmasındansa, bu ülkeyi bütün olarak bir büyük devletin kanadı altında bulundurmaya yeğleyenlerdir.”(Atatürk 1983: 43) Bunun dışında bölgesel kurutuluş çareleri arayanlar mevcuttur. Ancak bu tür kurtuluş düşüncelerini, Atatürk gerçek anlamda kurtuluş olarak görmez. Ona göre “sağlam ve gerçek karar” şudur: *ulusal egemenliğe dayalı tam bağımsız bir Türk devleti kurmak*. Atatürk bunu, daha İstanbul'da bulunduğu dönemde düşünmüş, Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz bu kararını uygulamaya koymuştur. Atatürk bu kararın dayandığı düşüncüyü ve mantığı şöyle açıklamaktadır: “*Temel ilke Türk Ulusu'nun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne denli zengin ve gönençli olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık önünde, uşaklıktan öte bir gözle görülmeye layık olamaz.*

Yabancı bir devletin güdümüne girmeyi istemek, insanlık niteliklerinden yoksunluğu, güçsüzlüğü, uyusukluğu benimsemekten başka bir şey değildir. Bu aşağılık duruma gerçekten düşmemiş olanların, isteyerek başlarına yabancı bir yönetici getirmeleri hiç düşünülemez.

Tarih Felsefesi Açısından Atatürk ve Bağımsızlık

Oysa, Türkün onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa yok olsun, daha iyidir.

Öyleyse ya bağımsızlık, ya ölüm!

İşte gerçek kurtuluşu isteyenlerin parolası bu olacaktır.

Bir an için, bu kararın uygulanmasında başarısızlığa uğranılacağını düşünelim. Ne olacaktır? Tutsaklık.

Peki efendim, öteki kararlara uymakla da sonuç bu olmayacak mıydı?”(Atatürk 1983: 44)

Atatürk'ün bağımsızlık düşüncesini ve idealini gündeme getirdiği bu dönemde, böyle bir olasılığın gerçekleşeceğini yabancılar da inanmıyordu. Bir Amerikalı general ile Atatürk arasındaki diyalog bunu ortaya koymaktadır.(Bkz: Ek 3)

İnsanların ve toplumların tarih içinde yaşadıklarını ve tarihsel bir varoluşa sahip olduklarını söylemiştik. Tarih, aynı zamanda bir değişim sürecidir. Kişilerin ve toplumların bütün yapıp etmeleri ve girişimleri, bu değişim süreci içinde ortaya çıkar. İşte burada varolan durum ile olması gereken durum, içinde bulunulan koşullar ile ulaşılması amaçlanan şey arasında bir ayırım yapmak yerinde olur. Atatürk de böyle bir ayırım yaparak hareket etmiştir. Özellikle insan felsefesiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan felsefecimiz Takiyettin Mengüşoğlu, “oluş olanağı” ile “oluş gerçekliği” biçiminde bir ayırım yapar. Ona göre, her çağda her toplumun/ulusun, hem bir oluş gerçekliği hem de bir oluş olanağı vardır. Oluş-olanağı, toplumun etkin ve potansiyel olan bütün belirlenimleri demektir. Oluş gerçekliği ise, bu belirlenimlerin yalnızca etkin olanlarıdır. Kişiler ve toplumlar çoğu zaman geçmişin ve şimdinin baskısı altında eylemde bulunurlar. Ama bu, onların varolan durumu aşma/değiştirme ve geleceğe yönelme güçlerinin ortadan kalkması demek değildir. Çünkü insan aynı zamanda içinde bulunduğu real koşullardan kurtulmaya da çalışmaktadır. İşte Atatürk'ün o günkü çok zor koşullarda tam bağımsızlık yönündeki tercihi buna bir örnektir. Burada insanın ideleştirme etkinliğini görürüz. İdeleştirme real-duruma bir anlam vermek, dayanılması güç koşulları ve sorunları aşabilme gücü kazanmaktır. Bu durum yalnızca kişiler için değil, uluslar için de söz konusudur. Mengüşoğlu'nun deyimiyle, Türkiye'de 1919 olaylarını yaşayanlar katı bir realite içinde bulunuyorlardı. Fakat onlar dayanılması güç olan bu real durumu son ve biricik çıkar yol olarak görmediler; onu reddettiler(...) Yeni yollar, yeni imkanlar aradılar ve hemen buldular. Bu, ancak hüküm süren real durumlar son imkan olarak görülmediği, insan bu real durumlar altında ezilmediği, yani real durumlar ideleştirildiği zaman mümkün olur; çünkü ancak bu sayede insan real durumun içinden sıyrılıp çıkabilmek, yeni bir yol bulmak

imkanını kazanır.”(Akt. Günay 1999) Ancak ideleştirme realiteyi yok saymak değil, tersine içinde yaşanan gerçekliği son ve biricik olanak olarak görmemek ve hayata yeni bir anlam vermek demektir.

Bağımsızlık savaşının kazanılmasıyla birlikte, bundan kazançlı çıkan yalnızca Türk ulusu olmamıştır. Bağımsızlık bir değer olarak başka ulusları da etkilemiş ve onların da bağımsızlık mücadelesine girişmelerine yol açmıştır. Bu nedene emperyalizme karşı kazanılan zafer, dünya tarihinin gidişinde bir dönüm noktası olmuştur. Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen bağımsızlık savaşı, sonuçları bakımından da önemlidir. Atatürk bağımsızlık kavramının ve bilincinin nasıl bir uyanışa yol açacağı konusunda şunları söylemiştir: “Bugün güneşin ağardığı nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Doğu uluslarının da uyanışlarını öyle görüyorum. Bağımsızlık ve özgürlüğüne kavuşacak olan çok kardeş ulus vardır. Onların yeniden doğuşu, kuşkusuz ki ilerlemeye ve gönence yönelik olarak görülecektir. Bu uluslar bütün güçlülere ve bütün engellere karşın yengin çıkacaklar ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır. Sömürgecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerine uluslar arasında hiçbir renk, din ve ırk ayrımı gözetmeyen yeni bir uyum ve işbirliği egemen olacaktır.”(Akt. Aslan 2001: 131)

Günümüzde ortaya çıkan ve yaygınlaşan “yeni dünya düzeni” ve “küreselleşme” gibi olayların daha uzun zaman önce Atatürk tarafından öngörüldüğünü söyleyebiliriz. Ancak onun düşündüğü dünya düzeninde bazı güçlü ve egemen devletler ve onların uydusu durumundaki devletlere yer yoktur. Atatürk’ün geleceğe ilişkin dünya tablosunda, her devlet ve her ulus eşit ve onurlu bir işbirliği içinde yerini alacaktır. Burada onun barış düşüncesine dayalı bir insanlık umudunu da görebiliriz. Emperyalist güçlere karşı yapılan bağımsızlık savaşı, haklı bir savaştır. Çünkü bir halkın bağımsız ve onurlu yaşaması için girişilmiştir. Oysa düşman devletlerin politikası uygarlık ve insanlık değerleriyle de çatışmaktadır. Bu açıdan bağımsızlık mücadelesinin kazanılması, tarihte ilk kez emperyalizme indirilen bir darbe olmakla kalmamış, aynı zamanda bazı yeni kavramların ve değerlerin de tarih sahnesini çıkmasını sağlamıştır. Atatürk devrimi, tarihsel oluşumu ve düşünsel anlamı ile, insancı ve akılcı değerlere sahip çıkmak isteyen bütün Batılı olmayan toplumlara izleyecekleri yolu göstermiş bulunmaktadır.(Sinanoğlu 1999: 28-29)

Atatürk’ün Batı ile savaşmakla birlikte, yine Batı kültürüne yöneldiğini biliyoruz. Burada bir çelişki var mıdır? Yoktur, çünkü Atatürk “resmi Avrupa” ile “bilim, kültür ve uygarlık Avrupa’sı” arasında bir ayrım yapmaktadır. İstanbul’un düşman devletler tarafından işgali olayı karşısında Atatürk Batılı ülkelere bir protesto yazısı gönderir ve şunları yazar: “Osmanlı ulusunun siyasi egemenliğine ve özgürlüğüne indirilen bu son yumruk...20. yüzyıl uygarlık ve insanlığının kutsal saydığı bütün ilkelere; özgürlük ve ulus duygusu gibi

Tarih Felsefesi Açısından Atatürk ve Bağımsızlık

bugünkü insan topluluklarının temeli olan bütün ilkelere ve bu ilkeleri ortaya koyan insanlığın genel vicdanına indirilmiş demektir...ilgili ulusların şeref ve onurlarıyla da bağdaşmayan bu davranış üzerinde yargıya varmayı, resmi Avrupa'nın değil, bilim, kültür ve uygarlık Avrupa'sının vicdanına bırakmakla yetinir ve bu olaydan doğacak tarihsel sorumluluğa son olarak bir daha dünyanın dikkatini çekeriz.”(Akt. Akarsu 1993: 5) Atatürk'ün karşı çıktığı emperyalist Batıdır, uygar Batı değil. Emperyalist Batı ile savaşmasına karşın, Batı uygarlığını benimsemiştir. Bu uygarlığın temeli de bağımsızlık ve özgürlüktür.

Türk halkını bağımsızlık savaşına yönelten tarihsel koşullar, aynı zamanda, kazanılacak bağımsızlığın sağlam temellere dayanması gerektiğini de ortaya koymuştur. Bağımsızlığın sürekli ve kalıcı olmasının temelini, Atatürk, ulusal iradeye dayalı bir yönetim şekli olan Cumhuriyet'te bulmuştur. Birbirini izleyen ve bütünleyen devrimler, “kaçınılmaz bir tarih süreci”nin gereği olarak anlaşılmalıdır.(Atatürk 1983: 46) Bu nedenle Atatürk'ün öncüsü olduğu devrimler tarihin gidişine uygundur. “Osmanlı modeli” gibi görüş ve önerilerin ise tarihsel gerçekliğe aykırı düşmekte oldukları açıktır. Söz konusu devrimlerin de tarihsel süreç içinde değerlendirilmesi gereklidir. Bu açıdan Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği devrimlerin tamamlandığını, eksiksiz bir biçimde gerçekleştiğini söylemek mümkün görünmemektedir. “Atatürk Devrimi'nin eksik kalmasının, yer yer yürümemesinin nedenlerini kendisinde değil, içinde gelişmek zorunda olduğu tarihsel-toplumsal ortamın direnmesinde aranmalıdır. Kendisinin ise insanlık tarihinin genel gidişine uygun olduğundan, dolayısıyla çağdaş bir yönelim olduğundan şüphe edilemez.”(Gökberk 1997: 102.)

Atatürk'ün tarihe yaklaşımında iki temel erekten söz edilebilir. Bunlardan ilki Türkiye'nin aydınlanması ve çağdaşlaşmasıdır. Başka bir söyleyişle çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkmaktır. İkinci temel erek ise genel olarak dünya ulusları ve devletleri için söz konusudur: “uluslar arasında hiçbir renk, din ve ırk ayrımı gözetmeyen yeni bir uyum ve işbirliğinin egemen olacağı” bir dünya düzeninin kurulmasıdır. “Atatürk devrimleri bu insanlık amaca doğru güçlü, tutarlı adımlardır.” (Gökberk 1997:105)

Cumhuriyetin kuruluşundan ve devrimlerin başlamasından bu yana uzunca bir zaman geçtiği için, bağımsızlık kavramının da, yaşanan tarihsel süreç içinde yeniden değerlendirilmesi ve yorumlanması gereklidir. Ayrıca özellikle 20. Yüzyılın son dönemlerinde dünya ölçüsünde yaygınlık ve egemenlik kazanan bazı olgular da bağımsızlık kavramı üzerinde yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda karşılaştığımız en önemli gerçeklik ise *küreselleşme* olmaktadır. “Mal ve hizmetlerin, kapitalin ve bilginin sınır tanımadan büyük bir hızla yer değiştirmesi anlamındaki küreselleşme, biz istesek de istemesek de gerçekleşmekte ve etkilerini sürdürmektedir.”

(Dereli:2001) Ancak küreselleşme söylemi ile yaşanan gerçeklik arasında tam anlamıyla bir uygunluk yoktur. Küreselleşme retoriği, pek çok problemin üzerini örtmeye, olası karşı çıkışları ve başkaldırıları işlevsiz kılmaya çalışmaktadır. “Sanayileşmiş ülkelerin öncülüğünde sunulan küreselleşme kavramı, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımına işaret etmektedir. Ancak olup bitene yakından bakıldığında, söz konusu olan ileri sürüldüğü gibi bir serbestlik değildir; tam tersine insan salt *homo economicus* olarak görülmekte ve her türlü insani oluşum, toplumsal/ulusal/kamusal alanı zorlayan, denetim altına almak isteyen uluslar arası şirketler ve ilişkiler düzenleyici konumunda olan birkaç örgüt, küreselleşmenin kurumsal yönünü oluşturmaktadır. Bunlar aracılığıyla da değil tek tek kişiler, örneğin ülke yönetimleri, pozitif hukuk dizgeleri, artık kendileri olmaktan çıkmakta, özerkliklerini büyük ölçüde yitirmektedirler.”(Çotuksöken 2002: 254.) Bütün bu gelişmeler ise gerek kişilerin özgürlüğü gerekse ulusların bağımsızlığı konusunda kaygılara ve soru işaretlerine yol açmaktadır.

18. Ve 19. Yüzyılların liberalizminin yerini sınırsız koşulsuz bir küreselleşme ideolojisi almaya başlamıştır. Bu ideoloji ise kendisinin de belli tarihsel koşulların ürünü ve yönlendiricisi olduğunu görmezden gelerek, tarihin sonundan, ulus-devletlerin sonundan, liberal demokrasinin insanlık tarihinde geline en mükemmel evre ve sonuç olduğundan söz etmektedir. Tarih felsefesi bağlamında bu iddiaları gözden geçirdiğimizde ise bağımsızlık kavramının önemini yitirmediğini ve söz konusu küreselleşmenin Atatürk’ün 1920’li yıllarda tasarladığı ereklerin gerçekleşmesiyle ilgisi bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin bütün ulusların ve devletlerin eşit haklar bağlamında yer alacakları bir durumun hala çok uzağında bulunuyoruz. Başta ABD imparatorluğu olmak üzere belli sayıdaki güçlü devletler kendilerini diğer devletlerden ve toplumlardan üstün görmeye ve çıkarları için onlar üzerinde her türlü kanlı ve kirli politikalarını uygulamayı meşru görmeye devam etmektedirler. İnsanlık tarihinin binlerce yıllık mücadelesine ve etik-hukuki ve diğer kültürel kazanımlara/birikime karşın henüz güçlü olmanın haklı olmak anlamına geldiği düşüncesi ve uygulamaları ortadan kalkmış değildir. Bu konuda başta ABD imparatorluğu olmak üzere gelişmiş bazı ülkeler insanlığın geleceği bakımından birer tehdit unsuru olmaya devam etmektedirler. Günümüzün tek kutuplu ya da belli bir kutbun karşısındaki kutupların henüz belirginlik kazanmadığı dünyasında insanların özgürlüğü, hakları ve değerleri her geçen gün daha çok artan tehditler ve saldırılar altında bulunmaktadır. Bazı şiddet ve terör olayları devletler tarafından hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında birer mazeret ve başka devletlere/toplumlara saldırma konusunda ise gerekçe olarak kullanılmaktadır. Ötekini düşman olarak görmek ve tanımlamak, onu ortadan kaldırmanın ya da baskı ve zorbalık uygulamanın yeterli ölçütü olarak sunulmaktadır. Bu nedenle küreselleşme olarak adlandırılan olgunun eleştirisiz ve sorgusuz kabulü söz konusu olamaz.

Doğanın belli yasalar çerçevesinde belli bir işleyişi ve dengesi söz konusudur. Fakat insan dünyasında, devletlerarasında dengeler sürekli değişmekte, dünyanın siyasal kültürel iklimi ve dengeleri önemli değişmelere uğramaktadır. Bu değişimler büyük bunalımlar ve çatışmalarla birlikte ortaya çıkmaktadır. Günümüz dünyasına baktığımızda, kapitalizmin yeniden yapılanma süreci çinde ağırlıklı bir yer tutan ve yadsınamaz bir çağdaş gerçeklik olan küreselleşme ile ulusal devlet arasında bir gerilim/karşıtlık olduğu görülebilir. “Her ülke dünya ekonomisi ile bütünleşirken daha avantajlı bir konum yakalamak istemektedir ve bu eğilimler esas alınarak devlet politikası biçiminde yansıma bulmaktadır. Buna karşılık, küreselleşme süreci içinde kimin nasıl bütünleşeceği ve bütünleşme içindeki konumunun ne olacağı kararları sermaye, özellikle uluslararasılaşmış mali sermaye tarafından verilmektedir. Bu durumda iki karar parametresi arasında gerilim ya da çatışma çıkması kaçınılmaz bir gelişme olacaktır.”(Şaylan 1995: 217-218)

Günümüzde küreselleşmenin kaçınılmaz bir gerçek olduğundan, bütün ülkelerin birbirine bağımlı olmalarından ve daha eşit ve adil bir düzen özlemlerinin ulusal devleti ve ulusal ideolojileri aşması gerektiğinden söz edilmektedir. Peki küreselleşme söylemi ile küreselleşme gerçekliği birbiriyle örtüşmekte midir? Bu soruya olumlu yanıt vermek mümkün görünmemektedir. “Gerçekten de karşılıklı bağımlılık olgusu mantıksal olarak eşitlik düşüncesine dayanmak zorundadır; eşit olmayan taraflar arasında karşılıklı bağımlılıktan söz etmenin bir anlamı yoktur, bu ancak ideolojik bir aldatmaca ifadesi olabilir. O halde ulusallığı aşan ve bütün insanlığı birleştirip, bütünleştiren karşılıklı bağımlılığın tutarlı işleyişi eşitlik sorununun çözümüne bağlıdır. Eşitlik ise bir anda, şu ya da bu miktarda kaynak transferi sağlanacak bir şey değildir. Eşitlik ancak süreç içinde gerçekleşecektir ve bu sürecin öncelikle bilimsel-teknolojik alanda eşit düzeye erişmedir. Halbuki bugünkü hali ile karşılıklı bağımlılık ilişkisi ya da yeni dünya düzeni ideolojisi (yeniden yapılanmanın yansıması olarak) giderek derinleşen bir eşitsizliği üretmektedir. Bu durumda daha eşitlikçi ve adil bir toplum ve dünya düzeninden yana olanlar için ulusal devlet önem ve ağırlığını koruyacaktır. Çünkü daha adil, daha eşitlikçi ve daha insancıl bir yenedünya talebinde bulunan ‘toplum mühendisliğinin’ henüz ulusal devletin yerine koyabileceği başka bir şey yoktur.”(Şaylan 1995: 219)

Buraya kadar daha çok küreselleşme sürecinde bağımsızlık kavramının yeri üzerinde durduk. Ancak yalnızca küreselleşme süreci değil, Avrupa Birliği gibi bölgesel nitelikteki entegrasyonlar da, ulusal bağımsızlık ve egemenlik kavramı ile çelişen bazı kural ve değerleri getirebilmektedir. “Ne var ki küreselleşmenin baskın özelliği daha çok teknoloji ve ekonomi alanında ülkeler arasında benzeşmelere yol açmasıdır. Hukuk sistemleri ve ulusların sosyal ve kültürel bağımsızlıkları tüm çabalara rağmen özelliklerini korumaktadır. AB’yi oluşturan üye devletlerin ulusal çıkarlarını ve her üye ülkelerin de kültürel

Mustafa GÜNAY

karakteristiklerini çoğu kez bilinçli çabalarla korumaları bunun kanıtıdır.”(Dereli 2001)

Devletlerarasında eşitlik temelinde kurulacak işbirliği ve toplumlar/kültürler arasındaki iletişimin ve diyalogun gelişmesi, dünyada barışın ve adaletin gerçekleşmesi için gereklidir. Bu nedenle yalnızca belli güçlü devletlerin kendi hegemonyalarını kurmak ve sürdürmek anlamına gelen bir küreselleşme anlayışının yerini, insani değerlerin ve özgürlüklerin küreselleşmesi anlayışı almalıdır. Küreselleşme olgusu, bağımsızlık ve özgürlüğün önemini azaltmak şöyle dursun, gerek kişileri gerekse toplumları bu konuda daha sorumlu kılmaktadır. Bu bağlamda tarihsel deneyimlerimize de dayanarak, dünyada barışın, bağımsızlığın ve özgürlüğün gerçekleşmesi konusunda bize de önemli görevlerin düştüğü açıktır. Tarihin akışını her zaman istediğimiz yöne çeviremeyiz, ancak ona yön verecek ereklerimiz, değerlerimiz ve irademiz olmadıkça da daha insancıl bir dünyanın kurulmasına katkıda bulunmak mümkün değildir.

EKLER:

EK 1: Erzurum’a giderken Atatürk ve arkadaşları Ilıca adlı bir yerde mola verirler. Yörenin ileri gelenleriyle sohbet edilir. “Söğüt ağaçları altında konuklara yorgunluk kahvesi ikram edilmişti. Sekiz on kişi kahve içerek konuşuyorlardı. Mustafa Kemal’in gözü Ilıca başındaki sırtlara erişti. Sıcak yaz güneşi batmak üzere idi. Tam yolun geçtiği yerde, arkasını güneşe aldığı için, kaya renkli ve parıltılı, heykel gibi bir hayal. Gölge ve ışık oyunu. Yanındakilere gösterdi. Ufuk üzerinde yeni insan ve kağıt silüetleri. Aşağı doğru inen kervan yavaş yavaş söğütlüğe kadar geldi. „başlarındaki adam oturanların önemli kimseler olduğunu sezinerek elini göğsüne götürüp selam verdi. Mustafa Kemal hatırını sordu:

_Ağa böyle nereden geliyorsun?

_Rus gelirken muhacir olmuştum. Çukurova’da idim. Şimdi köyüme dönüyorum.

Zaman kötü. Güvenlik yok. Böyle iken kışa doğru buralara neden geldiğini sorar. Yoksa oralarda geçinemedin mi?

_Hayır paşa...Çukurova cennet gibi yer...Bize tarla da verdiler. Rahattık. Yalnız son günlerde bizim Erzurum’u Ermenilere vereceklermiş sözü çıktı. Geldim ki göreyim, kimin malını kime verecekler?

Mustafa Kemal yanındakilere:

“Bu milletle neler yapılmaz, dedi.”(Atay 1999 : 93-94)

EK 2: Emperyalizme karşı ulusal bağımsızlık savaşının tarihteki ilk örneği olan Kurtuluş Savaşını büyük bir zaferle sonuçlandıran Atatürk, bu başarıyı Lozan’da kolayca tescil ettireceğini beklerken emperyalist ülkelerin, İngilizlerin önderliğinde, ekonomide sömürülerini devam ettirmeye yönelik direnme ve baskıları ile karşılaştı. Bu gelişmelerin Atatürk’ün oluşturacağı politikaların belirginleşmesine katkısı olduğu kesindir. Bu bağlamda İsmet Paşa ile Lord Curzon arasında geçen konuşma ilginçtir. İ. İnönü hatıralarında,, Lozan konferansı sırasında bir gece Lord Curzon ve Amerika murahhası Mr. Chaild ile aralarında geçen konuşmayı şu şekilde aktarmaktadır (İnönü 1998) s.130):

Lord Curzon bana dedi ki:

“Konferanstan bir neticeye varacağız. Ama memnun ayrılmayacağız. Hiçbir işte bizi memnun etmiyorsunuz. Hiçbir dediğimizi makul olduğuna, haklı olduğuna bakmaksızın kabul etmiyorsunuz. Hepsini reddediyorsunuz. En nihayet şu kanaate vardık ki, ne reddederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Memleketiniz haraptır. İmar etmeyecek misiniz? Bunun için paraya ihtiyacınız olacaktır. Parayı nereden bulacaksınız. Para bugün dünyada bir bende var bir de bu yanımdakinde. Unutmayın, ne reddederseniz hepsi cebimdedir. Nereden para bulacaksınız, Fransızlardan mı?”

Ben evet dedim, Curzon sözlerine devam etti:

“Para kimsede yok. Ancak biz verebiliriz. Memnun olmazsak kimden alacaksınız. Harap bir memleketi nasıl kurtaracaksınız?İhtiyaç sebebiyle yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bugün reddettiklerimizi cebimizden birer birer çıkarıp size göstereceğiz.”

(Akt. Aktan 1999:32)

EK 3: “Tarih , 20 Eylül 1919.

Mustafa Kemal, Sivas’ta Amerikan heyeti ve başkanı orgeneral Harbord ile görüşmektedir. Sohbetin koyulaştığı bir sırada:

Harbord: Şimdi ne yapmak niyetindesiniz? Diye sorar.

Mustafa Kemal: *Konuşmaları sırasında ince parmakları arasında çevirdiği bir tesbihle oynamaktadır.* Bu anda, sinirli bir hareketle tesbihin sicimini koparır. Taneler yere düşüp dağılır. Mustafa Kemal, taneleri teker teker toplar ve bunun generalin sorusuna cevap olduğunu söyler. Böylece, ülkenin

Mustafa GÜNAY

dağılmış parçalarını bir araya getirmek, çeşitli düşmanlardan temizlemek, bağımsız ve uygar bir devlet yaratmak istediğini belirtir.

Harbord: Bu türlü bir umudun ne mantığa, ne de askeri gerçeklere uyduğunu söyler. “Bir takım insanların kendi canlarına kıydıklarını biliyoruz. Şimdi de bir ulusun intiharına mı tanık olacağız?”

Mustafa Kemal: Söylediğiniz doğrudur general. İçinde bulunduğumuz durumda yapmak istediğimiz şey, ne askerlik açısından, ne de başka bir açıdan açıklanabilir. Ancak herşeye rağmen, yurdumuzu kurtarmak, özgür ve uygar bir Türk devleti kurmak, insan gibi yaşayabilmek için yapacağız bunu.

Avucu yukarıya doğru dönük olarak elini masanın üzerine koyar. “Başaramazsak, bir kuş gibi düşmanın avucu içine düşecek ve ağır ve şerefsiz bir ölüme katlanacak yerde” (konuştuğu sırada parmaklarını yavaş yavaş kapatıyordu.) Atalarımızın çocukları olarak doğuşerek ölmeyi tercih ederiz.” Önünde yumruğu tamamen kapanmıştır.(Akt. Kartal 1993:9)

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia, *Atatürk Devrimi ve Temelleri*, İnkılâp Kitabevi, 1997.

_____, “Aydınlanma Felsefesi ve Atatürk Devrimi”, *Artı Dergisi*, Kasım 1993.

Aktan, Okan H. “Atatürk’ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fak. Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yıl Özel Sayısı, 1999.

Aslan, Asım, *Sömürülen Atatürk ve Atatürkçülük*, 2001.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Söylev cilt I* Çağdaş Yayınları, 1983.

Atay, Falih Rıfkı, *Çankaya II*, Cumhuriyet Yayınları, 1999.

Çotuksöken, Betül, *Felsefe Özne Söylem*, İnkılâp Kitabevi, 2002.

Dereli, Toker, “Küreselleşme Sorunları ve Ulusal Bağımsızlık”, *İleri Dergisi*, 2001.

Gökberk, Macit, *Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk*, Cumhuriyet Kitapları, 1997.

Tarih Felsefesi Açısından Atatürk ve Bağımsızlık

Günay, Mustafa, “Cumhuriyetin Felsefi Söylemi: Gökberk ve Mengüşoğlu”, Hacettepe Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi, 75. Yıl Özel sayısı, 1999.

Kartal, Uğur, “Düşünce ve Eylemleriyle Atatürk”, Artı Dergisi, Kasım 1993.

Sinanoğlu, Suat, *Türk Hümanizmi*, Cumhuriyet Kitapları, 1999.

Şaylan, Gencay, *Küreselleşme Değişim ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi, 1995.